

Berkelvisie

Beleef de contrasten
van de Berkel

Beleef de contrasten van de Berkel

*Grensoverschrijdende toeristisch-recreatieve ontwikkelingsvisie
voor de Berkel*

Definitief

Stichting de Derde Berkelcompagnie

 Grontmij
Postbus 485
6800 AL ARNHEM
T (026) 355 83 55
F (026) 445 92 81
www.grontmij.com

Öffentlich bestellte
Vermessungsingenieure

Dipl.-Ing. Bernhard Schemmer
Dipl.-Ing. Martin Wülfing

Stem-Boose-EG - 1 - 1019 Borken - 43029 Borken
Tel: 02086102 01-6 - Fax: 02086102 01-33
E-Mail: info@grontmij-voelbing.de - URL: www.schemmer-wuefing.de

Grontmij Nederland bv
Cluster Oost
Arnhem, Nederland

Schemmer & Wülfing
Borken, Duitsland

20 december 2004

Verantwoording

Titel : Beleef de contrasten van de Berkel!
Grensoverschrijdende toeristisch-recreatieve ontwikkelingsvisie voor de Berkel

Projectnummer : 168332

Documentnummer : 12010159

Revisie : 2

Datum : 20 december 2004

Auteur(s) : Mw. ir. M.E. Laninga,
Dipl.-Ing. Raumplanung Diana Banseberg

e-mail adres : Marjolein.Laninga@grontmij.nl

Gecontroleerd : Mw. Ir. L. Dik

Paraaf gecontroleerd :

Goedgekeurd : Dhr. B. Brinkman

Paraaf goedgekeurd :

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	7
1.1	Aanleiding	7
1.2	Functie van de grensoverschrijdende ontwikkelingsvisie	8
1.3	Ligging van de Berkel.....	8
1.4	Aanpak	9
1.5	Leeswijzer	9
2	Kennismaking met de Berkel	11
2.1	Sterke punten	11
2.2	Zwakke punten.....	13
2.3	Kansen.....	13
2.4	Bedreigingen.....	14
2.5	Conclusie SWOT-analyse.....	15
3	Randvoorwaarden voor ontwikkeling.....	17
3.1	Duurzaam toerisme.....	17
3.2	Waarom duurzaam toerisme bij de Berkel?	18
3.3	Randvoorwaarden	19
4	De Berkelvisie.....	25
4.1	Beleef de contrasten	25
4.2	Streefbeelden voor de Berkel.....	25
4.3	Sfeerimpressies	27
4.4	De Berkel als kralensnoer	29
5	Marsroute voor vervolg	31
5.1	Besluitvorming	31
5.2	Communicatie	32
5.3	Beoordelen van projecten.....	33
5.4	Projectenlijst voor toeristisch-recreatieve ontwikkeling	35
5.5	Tenslotte.....	36

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De rivier de Berkel stroomt vanaf de oorsprong in Billerbeck tot aan de monding in Zutphen door vele grenzen. Behalve de landsgrens zijn er talloze gemeentegrenzen en grenzen tussen stad en land. Hoewel de rivier zich niets aantrekt van deze denkbeeldige lijnen, laat het gebruik van de Berkel zich hierdoor inperken. Landschappelijke contrasten bieden ongekeerde mogelijkheden om de Berkel als aantrekkelijk toeristisch element te beleven en te gebruiken. In onze dynamische tijd nemen de mogelijkheden voor multifunctioneel gebruik in een rap tempo toe. Dit komt grotendeels door veranderende opvattingen over waterbeheer, natuurbeheer en recreatief medegebruik. De uiteenlopende partijen vinden elkaar in het combineren en realiseren van hun doelstellingen. Dit resulteert in grotere en kleinere initiatieven die zowel de beleving als het gebruik van de Berkel vergroten.

De Stichting de Derde Berkelcompagnie omarmt deze ontwikkelingen, maar realiseert zich tegelijkertijd dat de onderlinge afstemming juist in een dynamische tijd van groot belang is. De Stichting constateert dat er geen gebiedsgerichte ontwikkelingsrichting voor de Berkel bestaat. Het is de ambitie van de Derde Berkelcompagnie om recreatieve plannen en initiatieven in, op en langs de Berkel samen te brengen en af te stemmen. Voorwaarde is een optimale balans tussen de recreatieve initiatieven en de ecologische, landschappelijke en waterhuishoudkundige waarden en potenties in het gebied.

Zonder de schaal van de Berkel uit het oog te verliezen kan worden geconstateerd dat de mogelijkheden voor de Berkel als verbindend toeristisch-recreatief element in het landschap op dit moment onderontwikkeld zijn. Een sterkere onderlinge verbinding tussen initiatieven en meer samenhang in de activiteiten kunnen de toeristisch-recreatieve mogelijkheden voor de Berkel en haar directe omgeving vergroten. Deze grensoverschrijdende visie op de Berkel is meer dan een ontwikkelingsrichting en een afstemmingsdocument voor bestuursorganen. Belangrijk is dat dit rapport de partijen die zich met de Berkel verbonden voelen bereikt en deze partijen inspireert om de potenties voor de Berkel actief op te pakken.

Aan Grontmij Nederland bv is gevraagd deze grensoverschrijdende ontwikkelingsvisie op te stellen in samenwerking met het Duitse collega-bureau Schemmer & Wülfing. Bij het opstellen van deze visie zijn we uitgegaan van de centrale gedachte: 'meerwaarde door samenhang'. Zowel de samenhang van activiteiten als de samenhang tussen de betrokken partijen spelen een belangrijke rol. In het proces om tot een 'Leitbild', oftewel de ontwikkelingsvisie, voor de Berkel te komen is ruime aandacht geschonken aan het creëren van een breed lokaal draagvlak. Deze ontwikkelingsvisie kan immers alleen met positieve energie en grensverleggende samenwerking uitgedragen worden.

1.2 Functie van de grensoverschrijdende ontwikkelingsvisie

Deze grensoverschrijdende ontwikkelingsvisie dient meerdere doelen. In de eerste plaats is de visie bedoeld als een enthousiasmerend rapport, ter inspiratie voor overheden en ondernemers om de Berkel meer als uitgangspunt te nemen. Daarnaast is de Berkelvisie een kaderstellend rapport voor (toeristisch-recreatieve) beleidsmakers. Tenslotte bevat dit rapport handreikingen om projecten en initiatieven te beoordelen en te prioriteren.

Bij het opstellen van deze ontwikkelingsvisie, stellen we ons tot doel: *'Een samenhangende ontwikkelingsvisie voor de gehele Berkel op te stellen, die door de betrokken organisaties en bestuursorganen breed gedragen wordt en die rekening houdt met de aanwezige landschapskwaliteiten en gebruiksmogelijkheden'.*

De Stichting de derde Berkelcompagnie heeft deze Berkelvisie in haar bestuursvergadering van 20 december 2004 vastgesteld.

1.3 Ligging van de Berkel

De Berkel stroomt over een lengte van 120 kilometer van de oorsprong in Billerbeck tot aan Zutphen, waar de rivier uitmondt in de IJssel. Over een lengte van 65 kilometer stroomt de Berkel door Duitsland en de overige 55 kilometer door Nederland. De bron van de Berkel ligt op een hoogte van ruim 125 meter +NAP en bij de grens op ongeveer 28 m +NAP. Op het moment dat de Berkel uitmondt in de IJssel is het peil circa 7 m +NAP.

De Berkel stroomt aan Duitse zijde door 5 gemeenten en aan Nederlandse zijde door 6 gemeenten. Het gaat respectievelijk om Billerbeck, Coesfeld, Gescher, Stadtlohn, Vreden, Eibergen, Borculo, Lochem, Gorssel, Warnsveld en Zutphen. De Nederlandse gemeenten zitten vlak voor een gemeentelijke herindeling (januari 2005), waarbij Eibergen en Borculo, Gorssel en Lochem en Zutphen en Warnsveld samengaan.

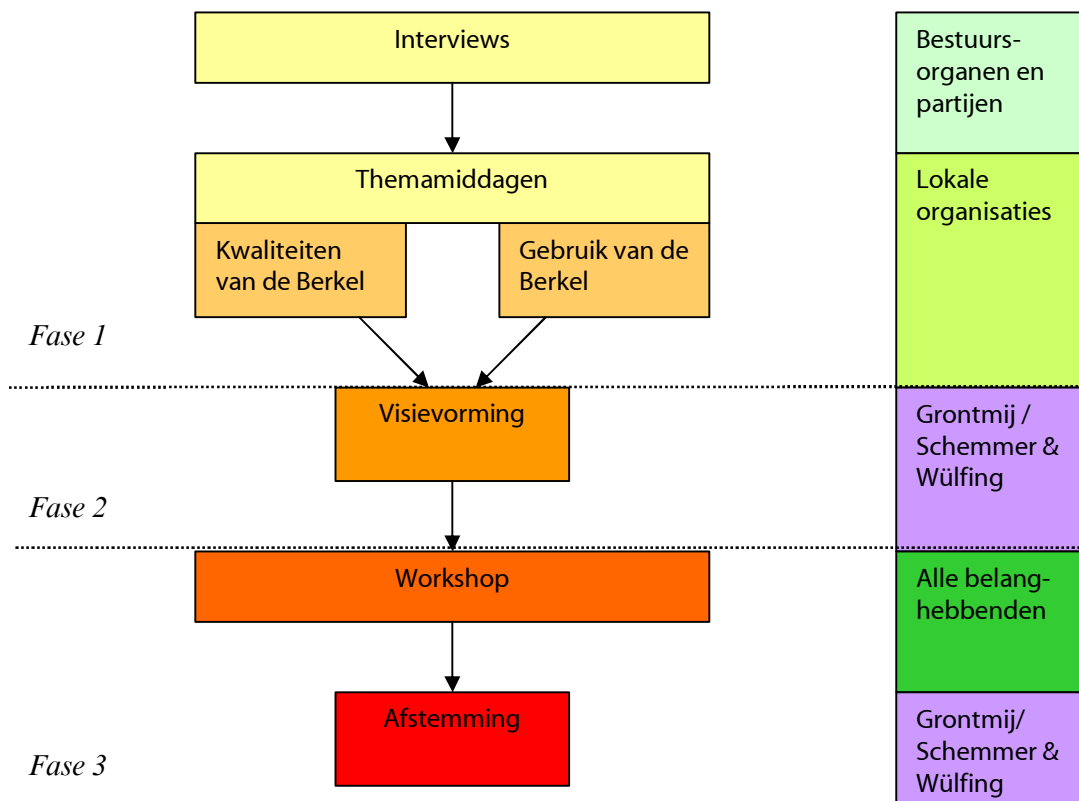
In Duitsland stroomt de Berkel door de twee Kreisen Coesfeld en Borken. Het Nederlandse deel van de Berkel ligt in de provincie Gelderland en deels in de regio Graafschap en deel in Achterhoek oost.

1.4 Aanpak

De ambitie om tot een samenhangende ontwikkelingsvisie te komen, die daadwerkelijk aan de basis staat voor een betere afstemming van projecten en initiatieven in op en langs de Berkel is hoog. Deze ambitie kan alleen gehaald worden als de visie breed gedragen wordt door de betrokken overheden, ondernemers en overige partijen.

Om dit te bereiken richt de aanpak zich sterk op een vroegtijdige betrokkenheid van de diverse belanghebbende partijen. In het gehele proces van verkenning, visievorming en afstemming liggen de accenten sterk op communicatie en terugkoppeling. Het proces van verkenning, visievorming en afstemming staat in onderstaand schema weergegeven.

1.5 Leeswijzer

Deze Berkelvisie dient meerdere doelen, zoals in paragraaf 1.2 beschreven is. Dit heeft tot consequentie dat verschillende doelgroepen met een eigen bril op dit rapport lezen. Ondernemers aan de Berkel en betrokken partijen kunnen met deze gewenste ontwikkelingsrichting voor de Berkel hun voordeel doen. Deze Berkelvisie, het 'Leitbild', dient voor hen ter inspiratie voor nieuwe initiatieven. De inzet en enthousiasme van ondernemers en betrokken partijen is zeer belangrijk voor het uitdragen van deze Berkelvisie.

Voor (toeristisch-recreatieve) beleidsmakers van Nederlandse en Duitse overheden is deze Berkelvisie een kaderstellend rapport. De Berkelvisie is vanuit een integrale gedachte en met ruime aandacht voor externe communicatie opgesteld. Voor de continuïteit van een grensoverschrijdende ontwikkeling van de Berkel is grenzen-overstijgende samenwerking onontbeerlijk. Daarom is het van groot belang dat de betrokken Berkelgemeenten, de Waterschap-

pen, provincie Gelderland en de Kreisen Borken en Coesfeld deze Berkelvisie uitdragen en integreren in hun (lokale) beleidsdocumenten.

Om de leesbaarheid van de Berkelvisie te vergroten zijn de verzamelde gegevens en resultaten van bijeenkomsten met betrokken partijen gebundeld in een achtergronddocument (Beleef de contrasten van de Berkel! *Achtergrond-document bij de toeristisch-recreatieve Berkelvisie*, documentnummer 12010160).

Dit hoofdrapport start met een kennismaking met de Berkel in hoofdstuk 2. De hoofdpunten uit de verkenning zijn in termen van sterke en zwakke punten, kansen en bedreigingen beschreven. Een uitgebreide weergave van de verzamelde gegevens staan in hoofdstuk 1 van het achtergronddocument.

De randvoorwaarden voor de Berkelvisie zijn uiteengezet in hoofdstuk 3. Het uitgangspunt voor de toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Berkel is het concept duurzaam toerisme.

Hoofdstuk 4 beschrijft de Berkelvisie, een toeristisch-recreatieve ontwikkelingsrichting om de gehele Berkel van bron tot monding tot een aantrekkelijker toeristisch product te maken. Deze ontwikkelingsrichting is met streefbeelden en sfeerimpressies ondersteund en resulteert in een kaartbeeld met potenties die tot een meer divers en aantrekkelijker toeristisch product leiden.

Hoofdstuk 5 beschrijft het vervolgtraject om de gewenste toeristisch-recreatieve ontwikkeling voor de Berkel daadwerkelijk in te zetten. Na afronding van deze studie begint het feitelijke werk pas echt. De paragrafen 5.1 en 5.2 gaan in op de besluitvorming en de communicatie. Een vervolgstap in het proces is dat partijen projecten en plannen aandragen. Paragraaf 5.3 bevat een handreiking om initiatieven voor de Berkel aan deze Berkelvisie te beoordelen. De laatste paragraaf bevat een voorlopige projectenlijst en reikt hiermee een aantal handreikingen aan voor succesvolle toeristische projecten in, op en aan de Berkel.

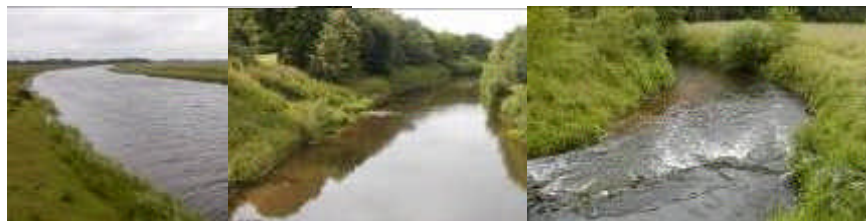
2 Kennismaking met de Berkel

Naar aanleiding van de informatie uit de verkenning (zie achtergronddocument, hoofdstuk 1) is een SWOT-analyse van de Berkel gemaakt. De SWOT-analyse is een methode om de sterke en zwakte punten, de kansen en de bedreigingen voor een toeristische ontwikkeling van de Berkel te formuleren. De sterke en zwakte punten komen voort uit de inventarisatie van de huidige situatie en de kansen en bedreigingen uit beleidsinventarisatie. Met behulp van deze SWOT-analyse worden de potenties om de Berkel toeristisch-recreatief te versterken inzichtelijk.

2.1 Sterke punten

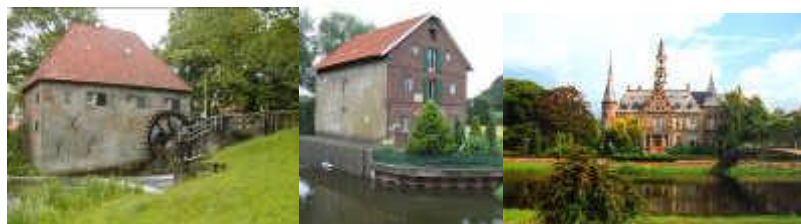
Afwisselende landschappen bieden een geschikte omgeving voor de recreant

- In de boven- en middelloop is de Berkel een typische laaglandrivier met natuurlijke meanderende bochtafsnijdingen, stijlwallen, oeverwallen en zandbanken;
- De hele Berkel heeft een kleinschalig landschapstype met een sterke afwisseling tussen openheid en beslotenheid: bosgebieden wisselen akkers en weiden af;
- In de benedenloop vanaf Rekken is de Berkel een gekanaliseerde laaglandrivier met lage stroomsnelheden en een rechtgetrokken aanzicht.

De Berkel heeft in de directe omgeving een rijk aanbod aan cultuurhistorische bezienswaardigheden en cultuurhistorisch erfgoed:

- het historische gebruik van waterkracht is zowel in Duitsland als in Nederland herkenbaar door nog aanwezige watermolens en kunstwerken.
- Vele musea in de steden aan de Berkel verwijzen naar het verleden
- Landgoederen langs de Berkel, zoals nabij Zutphen
- Ruïnes langs de Berkel, zoals de ruïne van Huis Nettelhorst (nabij Lochem)

In Duitsland zijn grote delen van de uiterwaarden van de Berkel sinds 1998 in het Berkelaunenkoncept aangewezen als beschermd natuurgebied:

- Het betreft het traject vanaf de oorsprong in Billerbeck tot aan straat L572 ten oosten van Vreden;
- De grootste aaneengesloten stukken bos langs de Berkel bevinden zich op het traject tussen Stadtlohn en Vreden.

De grondgebonden landbouw in Duitsland en Nederland is van grote structurerende betekenis geweest voor de huidige landschapsstructuur

Er bestaat een grote differentiatie in toeristisch-recreatieve mogelijkheden tussen het Duitse deel van de Berkel en het Nederlandse deel:

- De aanwijzing tot natuurbeschermingsgebied beperkt recreatief medegebruik langs de oevers van de Berkel in Duitsland;
- Nederland kent vrije toegang langs de gehele Berkel over de onderhoudspaden van het Waterschap;
- Het bevaren van de Berkel is vanaf Vreden (vanaf 1 juni) tot aan Zutphen toegestaan.

Toeristisch-recreatieve zwaartepunten langs de Berkel liggen:

- Bij Gescher, met name weekendarrangementen met overnachtingsmogelijkheden (huisjes, pension, camping) en voorzieningen (zwembad, Tennenissen, Paardrijden, wandelen, vissen);
- Bij Vreden, op de Berkelsee zijn watersportmogelijkheden voor kanoën en surfen;
- Bij Eibergen, bij de Mallumse Molen met het Schipperscafé, boerengolf en een kruidentuin;
- Bij Borculo, het Hambroek is een intensief recreatiegebied van 14 ha. aan de Berkel, met een recreatieplas met speel- en ligweiden en een hotel-restaurant;
- Het centrum van Borculo en Zutphen heeft voor dagjesmensen veel mogelijkheden in relatie tot de Berkel.

De volgende activiteiten in, op en langs de Berkel zijn mogelijk:

- De gemeente Vreden is koploper in de ontwikkeling van paardenroutes;
- De bevaarbaarheid van de Berkel heeft tussen Vreden en Zutphen geresulteerd in voorzieningen voor kanoërs (verhuurbedrijven, opstapplaatsen, schuilhutten);
- Varen in kleine Berkelzompen in de binnenstad van Borculo;
- Varen op een replica van de oude Berkelzomp op 3 vaartrajecten in de Berkel;
- Varen in fluisterboten in Zutphen;
- Wandelen langs de Berkel in Nederland;
- Fietsen en wandelen over een van de vele gemarkeerde (grensoverschrijdende) fiets- en wandelroutes die de Berkel kruisen;
- Huifkar rijden, skeeleren of stappen in de buurt van de Berkel (diverse buitensportbureaus bieden dit aan met name bij Eibergen, Borculo en Almen);
- Vissen aan de Berkel, met een vergunning op aangewezen plaatsen in Duitsland en in Nederland overal aan de Berkel;
- Kamperen langs de Berkel op een camping bij Gescher, Borculo, Lochem, Almen of Warnsveld.

2.2 Zwakke punten

- Er bestaat geen samenhang in het huidige aanbod van toeristische producten langs de Berkel, de Berkel profileert zich niet als een toeristisch-recreatieve eenheid;
- De verschillende partijen, zoals overheden, natuurorganisatie, recreatie-ondernemers werken onafhankelijk van elkaar en zien geen meerwaarde in elkaar;
- De Berkel wordt in Duitsland nauwelijks toeristisch-recreatief gebruikt, door de hoge prioriteiten voor natuurontwikkeling; kanoën is hier niet toegestaan;
- De Berkel heeft in Nederland haar natuurlijke uitstraling verloren, een rechtgetrokken rivier met hoge dijken is niet spannend voor recreanten;
- De vele bestaande fiets- en wandelroutes passeren de Berkel, zonder hier aandacht op te vestigen;
- De vroegere fietsroute van Billerbeck tot Zutphen stelde de Berkel centraal, maar de brochure hiervan bestaat niet meer;
- Het aanwezige cultuurhistorische erfgoed is voor de recreant moeilijk zichtbaar en beleefbaar.

2.3 Kansen

- De natuur- en cultuurhistorische waarden beleefbaar maken voor de recreant door het verknopen van natuur, cultuurhistorie en toerisme;
- De rivier zelf sterker toeristisch-recreatief beleefbaar maken (met name in de gebieden tussen de steden in Duitsland);
- De Berkel in Nederland over de hele linie natuurlijker maken, met extra aandacht voor realisatie van de EVZ, natuurontwikkeling bij de EHS (bij Eibergen, ten oosten Lochem, op het traject tussen Lochem en Warnsveld) en waterberging op aangewezen plekken (tussen Borculo en Lochem, tussen Lochem en Warnsveld);
- Cultuurtoerisme- en recreatie versterken door het culturele erfgoed toegankelijk en beleefbaar te maken:
  - Oude molens en kunstwerken opnemen in het recreatieve aanbod;
  - Verwijzen naar vergane historische gebouwen;
  - Het historische verhaal van de Berkel verspreiden.
- In de Berkelsteden de Berkel sterker profileren:
  - De rivier zichtbaarder maken in de binnenstad;
  - Aantrekkelijke (horeca-)voorzieningen langs de Berkel;
  - Informatie over de Berkel en het palet aan recreatieve mogelijkheden.
- Plattelandstoerisme- en recreatie versterken door het agrarische landschap sterker toeristisch-recreatief te profileren:
  - Productverbreding naar groen-blauwe diensten in de agrarische sector, zoals kamperen bij de boer, verkoop van streekeigen producten;
  - Paardrij-toerisme bevorderen door de grensoverschrijdende paardrijroute tussen Vreden en Eibergen ontwikkelen;
- De samenwerking kunnen organisaties en ondernemers verbeteren om een toeristisch product te kunnen ontwikkelen en te promoten;
- De bevaarbaarheid van de Berkel verbeteren:
  - Knelpunten in Nederland in de doorvaart opheffen (bij stuwen en sluizen).

- Het gebied bij Warnsveld inrichten als een recreatief uitloopegebied (STUIT), met een ruim aanbod van recreatieve voorzieningen en activiteiten;
- De fietsroute van Billerbeck tot aan Zutphen weer in ere herstellen en met brochure en markering aantrekkelijk en herkenbaar maken;
- Wandelen als nieuwe trendsport; hiervoor mogelijkheden langs de Berkel in Duitsland creëren;
- Het recreatieve gebruik langs de Berkel zoneren, conflicterende gebruiken van elkaar scheiden;
- Plaatsen waar bestaande (grens)overschrijdende fiets- en wandelroutes de Berkel kruisen verknopen met bestaande en nieuwe toeristische mogelijkheden langs de Berkel (bijvoorbeeld revitalisering van de Hamalandroute);
- Recreatief medegebruik en toegankelijkheid van de Berkel in de gebieden tussen de steden in Duitsland verbeteren (fietsen-wandelen, kanoën - vissen);
- In Duitsland TOP's zoals in Nederland ontwikkelen bij knooppunten van toeristisch-recreatieve mogelijkheden en deze TOP's voorzien van informatieborden over de Berkel.

2.4 Bedreigingen

- De aanwijzing van de Berkel als natuurbeschermingsgebied, de bepalingen uit het Berkelaufenkoncept beperken toeristisch-recreatief medegebruik op en langs de Berkel;
- Gemeentelijk beleid kent weinig continuïteit en er ontstaan weinig gemeentegrens overstijgende initiatieven;
- Financiële middelen om de gewenste ontwikkeling te realiseren zijn schaars;
- Natuur- en cultuurhistorie delven het onderspit ten opzichte van stedelijke ontwikkelingen (stadsuitbreidingen);
- Onverenigbare verschillen in belangen, zoals kanovaarders, jagers, vissers, natuurbeheerders, fietsers en wandelaars;
- Slechte communicatie tussen organisaties en ondernemers, geen centraal aanspreekpunt/ projectmanager;
- Lage effectiviteit van deze integrale ontwikkelingsvisie door gebrek aan coördinatie en daadkracht.

2.5 Conclusie SWOT-analyse

Een aspect van recreatie en toerisme is dat mensen bewust ergens naar toe gaan, omdat het de moeite waard is. Uit deze SWOT-analyse is gebleken dat de Berkel veel kansen heeft om toeristen en recreanten met verschillende motieven te trekken. Dit creëert grote toeristisch-recreatieve potenties voor de Berkel.

Mensen zijn actief, geïnteresseerd in het verleden en houden van een aantrekkelijke omgeving. Opvallend is dat in Nederland meer nadruk ligt op het beleefbaar maken van de authenticiteit van de omgeving en in Duitsland wordt sterk gehecht aan een natuurlijke omgeving. De potenties om de Berkel toeristisch te versterken moeten gezocht worden in de aanwezige mix van natuur en cultuur. De meerwaarde voor de Berkel zal moeten ontstaan door het beleefbaar maken van deze mix voor bezoekers.

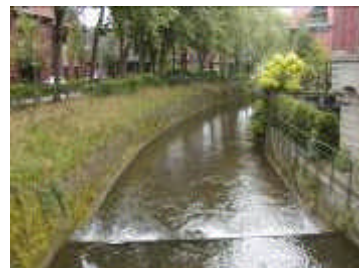
Opvallend is dat de mix van natuur en cultuur zich langs de Berkel op contrastrijke manieren toont. De contrasten langs de Berkel zijn onder te verdelen in kwaliteit en gebruik.

Contrasten in kwaliteit:

- Loop van de rivier: hooglandrivier tot laaglandrivier

- Steden onderling: meer of minder naar de Berkel gericht
- Tegenstelling stad – land

- Tegenstelling heden – verleden
- Tegenstelling natuurlijk – agrarisch

Contrasten in gebruik:

- Nederland – Duitsland
- Natuurbescherming
- Recreatief medegebruik
- Beleefbaarheid
- Toegankelijkheid

Het onderkennen van deze contrasten is een eerste stap richting een toeristisch-recreatieve impuls voor de Berkel. Cultuurhistorische relictten in een aantrekkelijke natuurlijke omgeving en verwijzingen hiernaar bieden grote potenties om de Berkel als toeristische eenheid te versterken.

Daarnaast liggen de potenties ook voor een deel in randvoorwaardelijke sfeer, zoals promotie en organisatie. Een pakkend motto of slogan zou een promotioneel hulpmiddel kunnen zijn om de identiteit van de Berkel steviger neer te zetten. En zonder een bundeling van krachten en positieve energie onder ondernemers en bestuurders komt de meerwaarde van de Berkel nooit van de grond.

3 Randvoorwaarden voor ontwikkeling

Hoofdstuk 2 laat zien dat de onderscheidende contrasten aan de Berkel over grote potenties beschikken om de Berkel toeristisch-recreatief sterker te profileren. Dit hoofdstuk beschrijft de randvoorwaarden waarbinnen de toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Berkel plaats kan vinden. Deze randvoorwaarden ontstaan vanuit het concept duurzaam toerisme.

3.1 Duurzaam toerisme

Een belangrijk uitgangspunt voor deze visie voor de toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Berkel is het concept van duurzaam toerisme, oftewel 'Nachhaltiger Tourismus'.

Duurzaam toerisme kunnen we definiëren als: *“Een vorm van toeristische ontwikkeling die de eigen bestaansvoorwaarden niet aantast zodat ook toekomstige generaties, bewoners en gasten van de bestemmingen kunnen genieten”*.

Het is een vorm van toerisme die zowel mens, milieu als de lokale cultuur van de gastregio respecteert en die een globaal evenwicht brengt in deze drie dimensies. Het resulteert in een kwaliteitsverbetering waar alle betrokken partijen baat bij hebben en is economisch rendabel.

Duurzaam toerisme komt voort uit de basisgedachte van duurzame ontwikkeling: economische groei mag niet afgeremd worden en welvaartsverhoging is wel degelijk mogelijk. Hiervoor moet gezocht worden naar een vorm van toeristische ontwikkeling die:

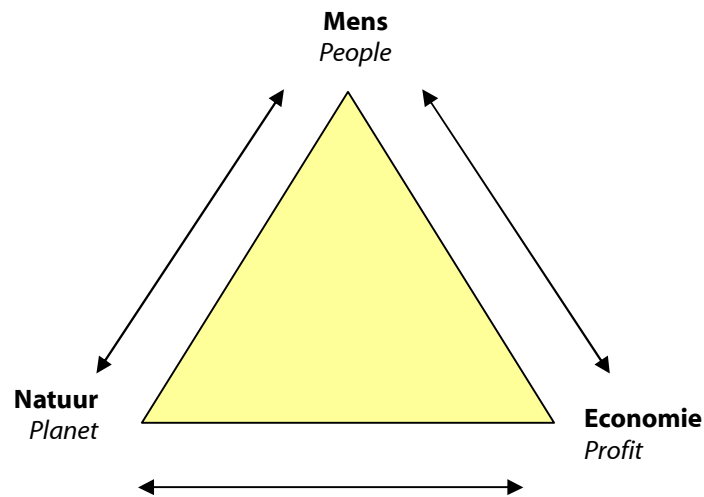
- sociaal en cultureel verantwoord is;
- in natuurlijk opzicht verdraagzaam is;
- economisch rendabel is;
- kwalitatief hoogwaardige producten oplevert die de bezoeker tevreden stellen;
- een vorm van toerisme oplevert die wel de gewenste effecten teweegbrengt maar niet de ongewenste.

De hoofdkenmerken van duurzaam toerisme zijn:

- Behouden van bestaande natuur- en landschapswaarden;
- Betrokkenheid van de lokale bevolking;
- Versterken van de lokale economie.

Het realiseren van een duurzame toeristische ontwikkeling is een taak van alle betrokken partijen die deel uitmaken van het toeristische product, dit wil zeggen de toeristen, de sector, de toeristische overheid, de media.

De toeristische sector is een sector die bij uitstek gevolgen heeft voor mens, cultuur, economie en milieu in de gastregio's. Natuur, economie en het menselijk kapitaal zijn de drie pijlers voor duurzaam toerisme (zie figuur 3.1). Ze zijn onderling met elkaar verbonden in die mate dat iedere verandering in één pijler gevolgen heeft op de andere pijlers. Duurzame ontwikkeling streeft fundamenteel naar een evenwicht in het beheer van de drie pijlers en dit zowel op het lokale, het nationale als het internationale niveau. Om evenwicht tussen deze drie dimensies te krijgen is zorgvuldigheid nodig bij het ontwikkelen van een toeristisch product.

Figuur 3.1: De drie pijlers voor duurzaam toerisme (bron: Infopunt duurzaam toerisme)

3.2 Waarom duurzaam toerisme bij de Berkel?

De schaal van zowel het landschap als van de rivier de Berkel sluit grootschalige intensieve toeristische ontwikkelingen uit. Beleidsmatig is een dergelijke ontwikkeling ook niet gewenst. Het vinden van evenwicht tussen economie, ecologie en menselijk gebruik sluit ontwikkelingen die geen binding hebben met de fysieke en sociale omgeving uit. Extensieve vormen van toeristisch-recreatieve ontwikkeling passen vanuit dit concept eerder binnen de schaal en omvang van de omgeving.

De ingrediënten die de Berkel tot een aantrekkelijke bestemming maken zijn een zo aantrekkelijk mogelijke natuur, een mooi landschap, waardevol cultureel erfgoed, een gastvrije bevolking, lokale gastronomie en kwaliteitsvolle dienstverlening. De Berkel beschikt over de gehele linie over deze kwaliteiten. De mate waarin deze kwaliteiten aanwezig zijn verschilt van plek tot plek, waardoor de Berkel zich kenmerkt als een rivier met veelvuldige contrasten. Voorbeelden van uitgesproken contrasten van de Berkel zijn stedelijk gebied versus landelijk gebied, snel stromende beek versus langzaam stromende rivier, natuurlijke accenten versus recreatief gebruik,

De aanwezige kwaliteiten zijn ook zeer kwetsbaar. Zonder een zorgvuldige toeristisch-recreatieve ontwikkeling kan het 'unieke' van de Berkel verloren gaan en hierdoor kan de rivier en haar directe omgeving zijn aantrekkingskracht verliezen.

3.3 Randvoorwaarden

De grensoverschrijdende toeristisch-recreatieve gebiedsvisie, die in hoofdstuk 4 is uitgewerkt, bevat zes uitgangspunten, die het kader vormen waarbinnen de toeristisch-recreatieve ontwikkelingen voor de Berkel worden geformuleerd. De uitgangspunten zijn:

1. Ontwikkeling van één toeristisch product
2. De beleving van de rivier vergroten
3. Aansluiten op het karakter van de omgeving
4. Verbetering van de leefbaarheid en de werkgelegenheid
5. Aansluiten op natuurontwikkelingsideeën
6. Toegankelijkheid vergroten van natuur en landschap

Ad 1. Ontwikkeling van één toeristisch product

De Berkel en haar directe omgeving kenmerken zich als een zeer gedifferentieerd en divers gebied. De rivier stroomt door het landschap als een structurend element, maar de gebieden hebben verschillende identiteiten, landschapelijke structuren en toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht.

Bij de Berkel ontbreekt in grote mate een samenhang tussen de verschillende producten, gebieden, elementen en voorzieningen. Hierdoor is de Berkel als eenheid nog onvoldoende herkenbaar. Het huidige toeristisch-recreatief product wordt beschouwd als een gefragmenteerd product, bestaande uit elementen die geen onderlinge samenhang vertonen. Op dit moment is de Berkel als recreatief product niet stuurbaar door het ontbreken van herkenbaarheid, samenhang en wervingskracht. De grootste uitdaging is om het huidige aanbod aan voorzieningen en faciliteiten te veranderen in een meer samenhangend product. Niet meer, maar beter op elkaar afgestemd!

Deze grensoverschrijdende gebiedsvisie wordt zo aangestuurd door de ambitie om vorm en inhoud te geven aan één toeristisch-recreatief product met daarbij nadrukkelijk aandacht voor de grote contrasten. Het toeristisch-recreatieve product heeft de naam 'Beleef de contrasten van de Berkel', waarin de beleving van de kwaliteiten van de rivier bindend is.

Ad 2. De beleving van de rivier vergroten

De toeristisch-recreatieve ontwikkeling zal - binnen de natuurlijke- en landschappelijke randvoorwaarden - tot een grotere beleving van de rivier leiden. Het gaat hier met name om zichtbaarheid (de aanwezigheid van de rivier), de toegankelijkheid (verblijven aan de oever van de Berkel) en kennis en informatie (het begrijpen van het verleden, heden en toekomst). De beleving van de rivier valt onder het eerste hoofdkenmerk van duurzaam toerisme; behoud van bestaande natuur- en landschapswaarden.

Ad 3. Aansluiten op het karakter van de omgeving

De toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Berkel zal moeten aansluiten bij het landschappelijke en sociaal-culturele karakter van de omgeving. Dit sluit aan bij het aspect 'behoud van sociaal-culturele identiteit van het concept duurzaam toerisme. Het doel is om de Berkel tot een beeldbepalend onderdeel van de regio te ontwikkelen.

Van bron tot monding vormen de aanwezige natuurwaarden, landschapstypen en cultuurhistorie het decor voor de toerist/ recreant. Er bestaat echter niet één decor van de Berkel. Karakteristiek zijn juiste de grote contrasten tussen Duitsland en Nederland. De accenten van het decor veranderen geleidelijk al naar gelang de aanwezigheid van deze waarden. Over de gehele linie komen cultuurhistorische elementen voor. In Duitsland worden de natuurwaarden sterker beschermd en in Nederland is meer aandacht uitgegaan naar het toeristisch-recreatief benutten van de Berkel. De steden vervullen een belangrijke afwisselende functie in het geheel. De Berkel heeft in elke stad haar eigen gezicht en de rivier wordt in elke stad op haar eigen manier beleefd. Soms overkluisterd door gebouwen, dan weer beleefbaar als onderdeel van een stadspark. De mate waarin de verschillende steden zich richten op de Berkel is hierbij echter zeer uiteenlopend. De Duitse steden Coesfeld, Stadtlohn, Vreden, en de Nederlandse steden Borculo en Zutphen omarmen de Berkel in hun stadscentra. Bij de overige steden stroomt de Berkel ergens achteraf toevallig door de stad.

Op hoger schaalniveau beschikt elke regio over haar eigen kernkwaliteiten. Zo spelen gastvrijheid, zorg en persoonlijke dienstverlening in de Achterhoek een grote rol. In de Graafschap ligt meer nadruk op kleinschaligheid en het groene karakter. Hetzelfde geldt voor het Münsterland, dat haar identiteit ontleent aan het Parklandschap.

Ad 4. Verbetering van de leefbaarheid en werkgelegenheid

De ontwikkeling van de toeristisch-recreatieve sector, als een van de belangrijkste economische dragers van het gebied zal een bijdrage leveren aan de leefbaarheid en de werkgelegenheid in het gebied langs de Berkel. De Berkel is aantrekkelijk voor bezoek en heeft genoeg potenties om zich te ontwikkelen. Met name bij de verblijfsrecreatie betekent haar aanverwante bedrijvigheid een stimulans voor de lokale werkgelegenheid.

Het belang van de economische draagkracht komt ook tot uiting door aandacht te schenken aan behoud van functies als landbouw, voorzieningen, wonen. De landbouw kan gericht op verbrede plattelandontwikkeling een bijdrage leveren aan het verbeteren van de werkgelegenheid en de leefbaarheid. De ontwikkeling in de landbouw van pure agrarische oriëntatie naar recreatie, handel, landschapsonderhoud en natuurbeheer is zowel in Nederland als in Duitsland al in volle gang. De zoektocht van agrariërs naar nieuwe economische dragers in het landelijke gebied is begonnen. Het omschakelen naar vormen van verbrede landbouw of plattelandstoerisme is een groot zoekproces waar veel agrariërs momenteel middenin zitten.

Aandacht voor verblijfsrecreatie en verbrede plattelandontwikkeling is zowel van belang voor de eigen bevolking als voor de toerist/ recreant. De menselijke pijler van duurzaam toerisme betreft immers ook het betrekken van de lokale bevolking in de toeristische ontwikkelingen.

Ad 5. Aansluiten op natuurontwikkelingsideeën

De natuurontwikkelingsideeën die momenteel leven in het Nederlandse deel langs de Berkel versterken op langere termijn de aantrekkingskracht van de Berkel. Deze ontwikkeling zal op termijn resulteren in een hogere ecologische diversiteit met ook voor recreanten meer kans op het aantreffen van bijzondere of zeldzame flora of fauna. Een voorbeeld hiervan is dat de IJsvogel de laatste tijd weer regelmatig wordt gesignaleerd bij de Berkel, zoals nabij Eibergen. De aanwijzing tot natuurbeschermingsgebied in Duitsland beschermt de aanwezige natuurwaarden in de uiterwaarden van de Berkel.

Ad 6. Toegankelijkheid vergroten van natuur en landschap

De ontwikkeling van de toeristisch-recreatieve sector gaat uit van een (gereguleerde) vergrote toegankelijkheid van natuur en landschap. Hierbij worden de belangen van natuur en landschap niet uit het oog verloren. Het gaat om zowel bestaande natuurgebieden als om nieuw te ontwikkelen natuurgebieden. Binnen de grenzen van een ecologisch georiënteerd concept moet onder het motto ‘behoud van bestaande natuur en landschapswaarden’ worden onderscheiden of men het gebied geheel afsluit of gedeeltelijk in ruimten en/of tijd openstelt voor recreatieve doeleinden.

Hierbij zal rekening worden gehouden met de ecologische draagkracht van de verschillende terreinen en gebieden. Ook mag het geen schade toebrengen aan de attractiviteit van verschillende landschapseenheden. Het zal hier gaan om een invulling van het concept duurzaam toerisme.

Recreanten kiezen steeds vaker voor extensieve vormen van recreatie waarbij met name natuur- en landschapsbeleving centraal staan. Beleidsmakers en terreinbeheerders erkennen in toenemende mate de maatschappelijke relevantie voor openstelling van natuurgebieden en natuurontwikkelingsprojecten voor de recreant. Een voorbeeld hiervan is het openbaar toegankelijk stellen van de onderhoudspaden van het waterschap Rijn en IJssel.

Door openstelling van natuur en landschap te combineren met natuur- en milieueducatie, neemt de kennis over de betekenis van natuur en landschap voor de recreant toe. Dit vergroot de belevingswaarde van het landschap en de aanwezige natuurwaarden. Deze belevingswaarde kan worden gezien als belangrijke bron van inspiratie en motivatie voor een grotere ondersteuning van de (doelstellingen voor) natuurbescherming. Tevens wordt het besef voor de eigen verantwoordelijkheid voor de zorg van het milieu vergroot.

Om deze betrokkenheid te creëren, zal bij voorkeur een benadering voor natuurgerichte educatie en recreatie gekozen moeten worden die uitgaat van de ‘primaire natuurervaring’, een directe confrontatie met de natuur als basis en uitgangspunt voor activiteiten. In plaats van een afstandelijke confrontatie met natuur via audiovisuele media of natuur achter glas brengen primaire natuurervaringen mensen in direct contact met planten en dieren en anderen natuur- en milieoverschijnselen. Dat werkt motiverend om meer te willen weten, om te behouden en te beschermen wat als waardevol wordt ervaren.

4 De Berkelvisie

Vanuit de kansen voor de Berkel uit hoofdstuk 2 en de randvoorwaarden van duurzaam toerisme uit hoofdstuk 3 is de Berkelvisie totstand gekomen. Deze visie geeft weer welke ontwikkeling leidt tot een impuls voor toerisme en recreatie in, op en langs de Berkel. Deze visie geeft richting aan de ontwikkelingen in het gebied en moet gezien worden als een kader voor de langere termijn.

4.1 Beleef de contrasten

Het beleefbaar maken van de uiteenlopende contrasten langs de Berkel biedt grote aanknopingspunten om de Berkel toeristisch-recreatief sterker op de kaart te zetten.

Een kwaliteit is pas een kwaliteit als je het als mens kan beleven. Natuurbeleving zorgt voor meer 'feeling' met de natuur en voor meer begrip indien bijvoorbeeld een stukje van de Berkel vanwege de kwetsbare natuurwaarden afgesloten wordt. Cultuurhistorische kwaliteiten zijn pas interessant als ze wat te bieden hebben voor mensen. Een historisch verhaal, een kopje koffie, of een spannende natuurwandeling. Het kernwoord voor de Berkel is verknoping van de natuur, cultuurhistorie en toerisme. Het mes snijdt hierbij aan twee kanten. Door mensen meer toe te laten voelen ze zich sterker verbonden met de omgeving. Dit is een eerste stapje in het creëren van meer (lokaal) draagvlak en een grotere bekendheid met de Berkel. Onbekend maakt immers onbemind, dus het omgekeerde geldt ook: bekend maakt bemind!

Het unique selling point van de Berkel wordt: *Beleef de contrasten van de Berkel!*

4.2 Streefbeelden voor de Berkel

Het beleven van de contrasten van de Berkel voeren we terug op 3 streefbeelden:

1. IJsvogels terug aan de Berkel
2. Het verhaal van de Berkel
3. Beleef de Berkel!

Ad 1: IJsvogels terug aan de Berkel

De Berkel is in Duitsland natuurlijker dan in Nederland door de aanwijzing van natuurbeschermingsgebieden in Duitsland. In Nederland zijn door optimalisatie-inspanningen voor de landbouw de kades van de Berkel overwegend recht en kaalgemaaid. Ontwikkelingen in Nederland wijzen in de richting van een meer natuurlijker ogende Berkel in de toekomst. Het natuurlijker maken van de Berkel verhoogt de beleving van een wandeling langs of een kanotocht op de Berkel. Voor toeristen is dit ook pure winst, want een ervaring is pas een ervaring als er wat te beleven valt.

Momenteel is de IJsvogel al gesignaleerd langs de Berkel, maar met het nog natuurlijker maken van de Berkel met name aan Nederlandse zijde, kan de kans op een ontmoeting met de IJsvogel in de toekomst toenemen.

IJsvogels

IJsvogels leven bij stilstaand en stromend, helder en visrijk water met steile oevers in bossige of halfopen omgeving. In de broedtijd zijn ijsvogels kenmerkende vogels van beken en rivieren met zoet, stromend water. In mindere mate wordt ook bij stilstaande, visrijke wateren gebroed. De aanwezigheid van zandige of lemige oeverranden is een vereiste, omdat daarin de nest-tunnel wordt uitgegraven.

Ad 2: het verhaal van de Berkel

De Berkel heeft een verhaal te vertellen. Voorhanden zijnde cultuurhistorische bezienswaardigheden bieden handvatten om het verleden uit te dragen. Daarnaast kunnen veel cultuurhistorische bezienswaardigheden ontwikkeld worden, zodat het verleden nog beter tot zijn recht kan komen. Oude (stedelijke) kunstwerken, molens of verwijzingen naar verdwenen landhuizen bieden hiervoor aanknopingspunten. Een bestaand voorbeeld hiervan is de Mallumse Molen, die een oude watermolen met schipperscafé verknoopt met toerisme en natuurontwikkeling.

Mallumse Molen

De Mallumse molen maakt deel uit van een complex waartoe ook een fraaie herenboerderij en een sluiskolkje behoren. In 1424 is voor het eerst sprake van de molen, tweehonderd jaar later maakten onder meer een korenmolen, een papiermolen en oliemolen deel uit van het complex op de Berkel. De oliemolen werd in 1917 afgebroken en de korenmolen stortte in 1948 gedeeltelijk in. In 1977 werd een groot-schalige restauratie afgerond.

Ad 3: Beleef de Berkel

Vanuit de opvatting dat een kwaliteit pas een kwaliteit is als dit ook zo ervaren wordt, heeft vergroting van de natuur- en cultuurbeleving langs de Berkel alleen zin als mens hier ook van kan en mag genieten. Aan Duitse zijde ligt de opgave om de Berkeloevers toegankelijk te maken. Aan Nederlandse ligt de opgave om de Berkel an sich aantrekkelijker te maken.

Over de gehele linie zijn mogelijkheden de Berkel meer te profileren door aantrekkelijke oversteekjes in fietsroutes op te nemen. Maar naast de aantrekkelijkheid en de toegankelijkheid gaat het in grote mate om de verbindingen tussen de huidige en toekomstige toeristische voorzieningen. Momenteel lopen de verbindingen tussen voorzieningen lopen van niets naar nergens. De verbindende toeristisch-recreatieve schakel tussen cultuurhistorische elementen, stedelijke trekkers en natuurgebieden ontbreekt. Een voorbeeld van hoe voorzieningen met elkaar verknoopt kunnen worden is het idee van TOP's in

Nederland. Dit idee kan op kleine schaal langs de Berkel verder uitgewerkt worden.

Een voorbeeld van een manier om de Berkel te ervaren is het varen in een Berkelzomp. Vóór de kanalisatie begon, eind 19e eeuw, was de Berkel een levendig riviertje dat een belangrijke rol speelde in het alledaagse leven in de aanliggende plaatsen. Dit verleden wordt in toenemende mate door Berkel-schippers uitgedragen en de toeristische vraag naar het varen op de Berkel in oude zompen neemt toe. Ook in de steden Zutphen en Borculo haken schippers bij dit verleden aan en worden boottochten met respectievelijk fluisterboten en kleine zompen door stedelijk gebied gehouden.

Berkelzomp

De Berkel werd vroeger bevaren met *berkelzompen*, kleine vrachtschepen met een geringe diepgang. Voor het bevaarbaar maken en houden van de Berkel speelden de Berkelcompagnieën een belangrijke rol. De bloeitijd van de scheepvaart lag tussen 1826 en 1866. Daarna ging het snel bergafwaarts. In 1905 voer de laatste Berkelzomp door de Borculose sluis. Er bestaan momenteel al 3 replica's.

4.3 Sfeerimpressies

Vanuit de visie om de contrasten van de Berkel beleefbaar te maken geven we een aantal sfeerimpressies van de drie bovengenoemde streefbeelden. Deze impressies geven weer hoe recreatie en toerisme kunnen bijdragen aan het verknopen van natuur en cultuurhistorie.

Impressie 1: Ijsvogel terug aan de Berkel:

“De schoonheid van de Berkel”

- De Berkel en haar uiterwaarden in het vrije landschap toegankelijk maken;
- Uitzichttoren en informatietafels aan de randen van de uiterwaarden of natuurbeschermingsgebied;
- Verbindingen naar wandel- en fietspaden en andere bezienswaardigheden;
- Passend binnen de opvattingen van natuurbescherming.

Criteria

- Natuurbeleving;
- Geringe impact op natuur en landschap;
- Berkel beleefbaar maken.

Impressie 2: Het verhaal van de Berkel:

“In het zonnetje gezet”

Historische of andere bezienswaardige gebouwen en bouwwerken aan de Berkel door belichting accentueren

Criteria

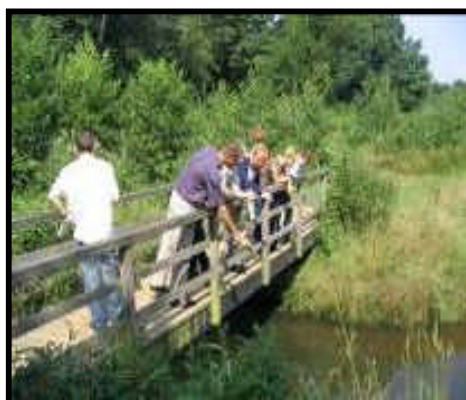
- Identificatie met de Berkel;
- Water en licht als vormgevers;
- Versterking van het stadsbeeld.

Impressie 3: Beleef de Berkel:

Beleef de mix van natuur en cultuurhistorie

Potenties (natuurwaarden, cultuurhistorie) aantrekkelijk maken voor een dagdeel vermaak, gericht op de beleving van de omgeving.

Criteria:

- Toegang tot de Berkel
- Informatie over de Berkel
- Verknoping van activiteiten
- Geringe impact op natuur en landschap

4.4 De Berkel als kralensnoer

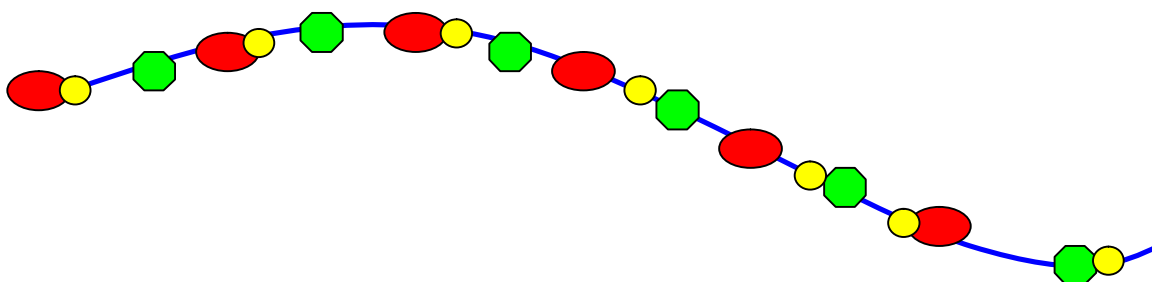
De toeristisch-recreatieve Berkelvisie richt zich op de manier waarop de gehele Berkel van bron tot monding een aantrekkelijk toeristisch product kan worden. Deze visie richt zich primair op de toeristische potenties van de Berkel. Dat wil niet zeggen dat de potenties voor natuur en cultuur buiten schot moeten blijven. Het gaat juist om het koppelen van kansen, waarbij voor meerdere partijen een winst behaald wordt.

De sleutel voor toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Berkel ligt in het zichtbaar maken van de uiteenlopende contrasten langs de Berkel. Het gaat hierbij zowel om natuur, cultuurhistorie, stad en land. Toerisme en recreatie zijn als het ware middelen om deze uiteenlopende beleving tot stand te brengen. Op sommige plekken is het al mogelijk om van de kwaliteiten van de Berkel te genieten, op andere plekken liggen grote potenties om deze beleving te ontwikkelen of te versterken.

Om tot een divers en aantrekkelijk toeristische product te komen is het belangrijk om zicht te krijgen op de aanwezige contrasten en de potenties voor verbetering van natuur, cultuurhistorie en toerisme.

Al kijkend naar de Berkel zien we dat natuurlijke- (groen), stedelijke (rood), cultuurhistorische en toeristische (geel) kwaliteiten en potenties als een kralensnoer langs de gehele Berkel liggen.

Dit is hier schematisch weergegeven:

Dit idee van potenties langs de Berkel is uitgewerkt voor de gehele Berkel in figuur 4.1 op de volgende pagina is. Ook is dit kaartbeeld separaat bij deze Berkelvisie bijgevoegd.

Figuur 4.1: Potenties voor natuur, cultuur en recreatie langs de Berkel

5 Marsroute voor vervolg

In het hoofdstuk 4 is de Berkelvisie uiteengezet met het centrale motto: 'Beleef de contrasten van de Berkel' en drie streefbeelden voor de Berkel. De Berkelvisie schetst een ontwikkelingsrichting voor de Berkel, zoals het Duitse woord 'Leitbild' zo mooi uitdrukt. Dit hoofdstuk richt zich op een succesvol vervolg van deze visie. Achtereenvolgens komen de besluitvorming, de communicatie, het beoordelen van projecten en een voorlopige projectenlijst aan bod.

5.1 Besluitvorming

Deze Berkelvisie bevat een inhoudelijke ontwikkelingsrichting, oftewel het 'Leitbild' voor de Berkel. Met dit beeld voor ogen kan de Berkel zich verder toeristisch-recreatief ontwikkelen, binnen de randvoorwaarden van het concept van duurzaam toerisme. Echter, om de geest van deze toeristisch-recreatieve ontwikkelingsvisie van de Berkel uit te dragen zijn vervolgstappen nodig.

Deze ontwikkelingsvisie is tot stand gekomen in opdracht van de Stichting de Derde Berkelcompagnie en met financiële ondersteuning vanuit de EU en de diverse gemeenten langs de Berkel. Het bestuur van de Stichting de Derde Berkelcompagnie heeft deze visie 20 december 2004 vastgesteld.

Deze visie heeft voor de betrokken overheden de status van een kaderstellend document voor de toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Berkel. De Berkelgemeenten, de waterschappen, de provincie Gelderland en de Kreisen Borken en Coesfeld hebben zich actief in dit proces gemengd en spelen een belangrijke rol in het uitdragen van deze visie.

Het is belangrijk met deze Berkelvisie vervolgstappen te nemen. Voorkomen dient te worden dat bestuurders deze Berkelvisie niet onder ogen krijgen of dat dit rapport onopgemerkt in de kast blijft liggen. De Stichting de Derde Berkelcompagnie heeft met deze Berkelvisie een document in handen, dat ze aan de betrokken overheden kunnen aanbieden. Deze Berkelvisie krijgt een formele status als de betrokken gemeenteraden het document vaststellen. Een andere mogelijkheid is dat de Berkelgemeenten, de waterschappen, de provincie en de Kreisen dit kaderstellende document rechtstreeks opnemen in het (toeristisch-recreatieve) beleid. Via deze weg krijgt de geest van deze ontwikkelingsvisie doorwerking in de diverse beleidsplannen en ontstaat gemeenteverstijgend continuïteit in het toeristische beleid van de gehele Berkel. In de praktijk leidt dit tot meer mogelijkheden om projecten langs de Berkel op elkaar af te stemmen.

5.2 Communicatie

Naast de bestuurlijke opgave om deze visie in het toeristische beleid te integreren is in het vervolgtraject ruime aandacht nodig voor communicatie richting overige betrokken partijen.

Met het organiseren van 4 themamiddagen en een workshop is een hernieuwde stap genomen om partijen met elkaar in contact te brengen. Gebleken is dat veel partijen zich betrokken voelen bij de Berkel. Van lokale werkgroepen die het Berkellandschap willen redden tot jagers die de kanoërs in de Berkel wel kunnen afschieten. De Berkel leeft! En dit leidt vanzelf tot botsingen in belangen en wensen. Daarom is het van groot belang om de communicatie over wat verenigbaar is en wat niet op gang te houden. De workshop was een karakteristiek voorbeeld van hoe partijen die haaks tegenover elkaar staan toch bereid zijn gezamenlijk te praten over een op te stellen convenant. Bij het uitwerken van een dergelijke intentieovereenkomst blijft het belangrijk om activiteiten en kwaliteiten op cruciale plekken van elkaar te scheiden en hier afspraken over te maken.

Uit de diverse bijeenkomsten is gebleken dat partijen grote behoefte hebben aan begeleiding van initiatieven, zodat ze kunnen uitgroeien tot kansrijke projecten. Dit betreft een facilitering in de breedste zin; begeleiding in diverse subsidietrajecten, facilitering van de voortgang van het project, ondersteuning richting gemeentebesturen en andere overheidsorganisaties. Uit de workshop is tevens gebleken dat in dit vervolgtraject een belangrijke taak is weggelegd voor de Stichting de Derde Berkelcompagnie. Deze taken zijn onder te verdelen in:

- Het aanjagen van bestuurlijke acceptatie en adoptatie van deze Berkelvisie;
- Het aanbieden van deze Berkelvisie aan overige betrokken partijen;
- Het initiëren van kansrijke projecten;
- Het wegwijs maken van enthousiaste ondernemers en overige initiatiefnemers;

In het vervolgtraject gaat het in de eerste plaats om het gaande houden van de dialoog tussen de betrokken partijen. Als ‘aanjager’, kan de Stichting de Derde Berkelcompagnie een belangrijke rol spelen in het uitdragen van de Berkelvisie en het informeren van de betrokken partijen. Behalve de Stichting, kunnen ook de ‘Vereniging de Vrienden van de 3e Berkelcompagnie’ zich hier actief mee bezig houden.

Om de meeste positieve resultaten te bereiken wordt echter geadviseerd om een projectcoördinator voor de Berkel aan te stellen die het communicatietraject in zijn geheel vormgeeft. Het aanstellen van één persoon met de juiste kwaliteiten, is effectiever en zorgt voor een heldere taakverdeling. Deze persoon is verantwoordelijk voor het gehele traject van aanjagen en enthousiasmeren tot coördineren van concrete plannen en communiceren met de gemeenten en andere overheden.

In het begin zal de rol van de projectcoördinator meer liggen op het organiseren van vervolgbijeenkomsten met ondernemers, maar ook tussen het waterschap, (gemeente)bestuurders en ondernemers. Daarnaast is het draagvlak vanuit de natuur, de landbouw en overige (lokale) gebruikers cruciaal voor het slagen van projecten.

Het informeren, enthousiasmeren en partijen op één lijn brengen leidt op termijn tot kansrijke projecten langs de Berkel. Voor de initiatiefnemers is het belangrijk te weten aan wie ze hun projecten kenbaar kunnen maken, welke

financiële middelen aangewend kunnen worden en wanneer ze groen licht krijgen om ermee door te gaan. Ook hierin speelt de projectcoördinator een belangrijke rol. In de praktijk komen de plannen en ideeën bij de gemeente of bij de Stichting de Derde Berkelcompagnie terecht. Het beoordelen en prioriteren van projecten is daarom ook een gezamenlijke taak voor de gemeente en de Stichting. Op termijn is het belangrijk te weten welke projecten kansrijk zijn.

5.3 Beoordelen van projecten

Deze Berkelvisie wil zoveel mogelijk kansen bieden aan initiatieven en projecten die passen in de geest van deze grensoverschrijdende toeristisch-recreatieve ontwikkelingsvisie. Om dit waar te maken is geen uitputtelijke lijst met selectiecriteria opgesteld. Dat zou immers betekenen dat vernieuwende ideeën, die niet voldoen aan één van de genoemde criteria niet ondersteund zouden worden. Of dat initiatieven die wel voldoen aan de genoemde criteria, maar die niet in de geest van de visie liggen gewoon doorgang kunnen vinden.

De toeristisch-recreatieve projecten moeten passen in de geest van deze Berkelvisie. De centrale vraag die daarbij gesteld wordt is: Draagt het project positief bij aan een versterking van de contrasten van de Berkel, waarbij de beleving van de rivier voor recreanten en toeristen toeneemt?

Naast deze centrale vraag reikt deze Berkelvisie een basisset aan voor de beoordeling van toeristisch-recreatieve projecten in, op en langs de Berkel. Deze basisset is een hulpmiddel om te bepalen of een project al dan niet bijdraagt aan de gewenste toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Berkel. Deze basisset (figuur 5.1) reflecteert de geest van deze visie en neemt de randvoorwaarden van duurzaam toerisme uit hoofdstuk 3 als uitgangspunt.

Prioriteren van projecten

Het prioriteren van de projecten is mogelijk door te kijken naar de mate waarin een project tegemoet komt aan de voorgestelde basisset voor beoordeling van projecten. Zwaartepunten voor prioritering liggen bij projecten die door meerdere partijen gerealiseerd gaan worden, of mate waarin natuurontwikkeling, cultuurhistorie en toerisme langs de Berkel met elkaar verknoopt worden.

Basisset voor de beoordeling van projecten

Schenkt het initiatief aandacht aan de volgende hoofdkenmerken van duurzaam toerisme?

- Behouden van bestaande natuur- en landschapswaarden
- Betrokkenheid van de lokale bevolking
- Versterken van de lokale economie

Aan welke van de volgende aspecten van duurzaam toerisme schenkt het project aandacht?

- Planten en dieren en hun leefomgeving met zorg behandelen en beschermen, met aandacht voor verstoring in het broedseizoen
- Afval: zo min mogelijk afval produceren. Natuurlijk is afval niet te voorkomen maar komt het wel op de juiste plaats terecht?
- Energie besparing
- Waterverbruik
- Streekeigen producten
- Bereikbaarheid per openbaar vervoer

De beleving van de contrasten van de Berkel komt totstand door:

- Natuurbeleving
- Het verhaal van de Berkel (cultuurhistorie)
- Beleving van de rivier

Het initiatief voldoet aan de volgende onderstaande randvoorwaarden en is niet strijdig met de overigen:

- Ontwikkeling van één toeristisch product
- De beleving van de rivier vergroten
- Aansluiting bij de identiteit van de Berkel
- Verbetering van de leefbaarheid en de werkgelegenheid
- Aansluiten op natuurontwikkelingsideeën
- Toegankelijkheid vergroten van natuur en landschap

Samenwerking leidt tot breder gedragen projecten; zijn meerdere samenwerkende partijen bij het project betrokken?

- Ja
- Nee

In de uitwerking van projecten is zonerings van groot belang. Schenkt het project aandacht aan:

- Het scheiden van conflicterende belangen

Figuur 5.1: Handreiking voor de beoordeling van projecten

5.4 Projectenlijst voor toeristisch-recreatieve ontwikkeling

In de workshop met natuurorganisaties, gemeenten, ondernemers en overige betrokkenen bij de Berkel is gevraagd om met realistische projecten te komen die passen binnen de Berkelvisie. Het resultaat hiervan is een lijst met projecten die breed gedragen wordt, genoemd met initiatiefnemer en contactpersoon. In het achtergronddocument (hoofdstuk 2 en 3) zijn uitgebreide weergaven te vinden van de ideeën uit de themamiddagen en de workshop. In deze paragraaf volstaan we met een voorzet op kansrijke projecten. Sommigen zijn van toepassing op de Berkel, anderen op een deeltraject.

Projecten Berkelbreed

- De contrasten en de toeristisch-recreatieve mogelijkheden van de Berkel promoten door een tweetalige brochure toegespitst op de thema's natuur, cultuurhistorie en beleving;
- Huidige recreatief/ toeristische aanbod meer aan elkaar verknopen door arrangementen samen te stellen (meerdaagse fiets- wandel- of kanotocht) en door meer samenwerking tussen ondernemers in het Berkeldal;
- De Berkel zowel in de verstedelijkte gebieden als in het landelijke gebied visueel beleefbaar maken, bijvoorbeeld door terrasjes langs de Berkel, de rivier in steden fysiek aanwezig te laten zijn of in het landschap met een nieuw logo naar de Berkel verwijzen;
- Fiets/ wandelroute van de bron tot de monding in ere herstellen en deze met een brochure promoten;
- Horeca-activiteiten ontwikkelen op agrarische bedrijven langs de fiets/ wandelroute;
- Oude cultuurhistorische gebouwen, zoals watermolens, een oliemolen, landgoederen en ruïnes bij het toeristische product betrekken.

Traject Billerbeck – Coesfeld

- De wandel- en fietsverbinding tussen Billerbeck en Coesfeld herstellen met toegangen naar de Berkel toe.

Traject Coesfeld – Stadthlohn

- Afspraken maken dat de steden zich meer op de Berkel oriënteren.

Traject Stadthlohn – Rekken

- Convenant opstellen om het gebruikersconflict tussen kanoërs en jagers bespreekbaar te maken en te zoeken naar oplossingen.

Traject Rekken – Zutphen

- Een doorlopend vaartraject creëren tot aan Zutphen, eerst in beurtvaart van stuw naar stuw en op termijn de hindernissen oplossen met sluizen of overtooms;
- Vispassages en natuurvriendelijke oevers realiseren;
- Wandelmogelijkheden over de jaagpaden verbeteren;
- Folder over het kanogebruik maken.

Traject Borculo – Almen

Overtoom realiseren als pilot bij Beekvliet.

Traject Almen – Zutphen

Doorvaartmogelijkheden in de stadsgrachten van Zutphen maken.

5.5 Tenslotte

Met deze Berkelvisie in de hand ontstaat een 'Leitbild' waar uiteenlopende partijen mee aan de slag kunnen. Een 'Leitbild' waar beleidsmakers hun toeristisch-recreatieve beleidsdocumenten op kunnen afstemmen en waar bestuurders zich hard voor kunnen maken. Een 'Leitbild' waarmee partijen nieuwe partners kunnen vinden en gezamenlijk kunnen nadenken over vernieuwde ideeën en initiatieven die de contrasten van de Berkel voor de bezoeker beleefbaar maken.

Graag willen we benadrukken dat het vervolgtraject een doorlopend traject is tot in de lengte van dagen, terwijl deze Berkelvisie een momentopname anno 2004 bevat. De hierin beschreven kwaliteiten en contrasten en de voorgestelde projectenlijst is bij lange na niet volledig.

Met medewerking van de aanwezige betrokken partijen is deze momentopname tot stand gekomen. Hiervoor willen we al deze mensen van harte bedanken. We dagen alle betrokken partijen uit om positieve energie te steken in een contrastrijke Berkel, waar u en anderen van mogen genieten!

Grontmij Nederland bv
Cluster Oost
Velperweg 26
Postbus 485
6800 AL ARNHEM
Telefoon (026) 355 83 55
Telefax (026) 445 92 81
www.grontmij.com

B. Schemmer & M. Wulfing
Von-Basse-Strasse 1
46325 Borken
Telefoon (02861) 92 01-0
Telefax (02861) 92 01-33
www.schemmer-wulfing.de

Stichting de 3e Berkelcompagnie
Postbus 176
7240 AD Lochem
www.berkelcompagnie.com

Contactpersonen:

N. Meerburg (voorzitter)
Tel. 0575-493965
E-mail: n.meerburg@hetnet.nl

B. ten Brinke (secretaris)
Tel. 06-22217051
E-mail b.tenbrinke@chello.nl

M. Schulenberg-v.d. Werf
Tel. 06-20448885
E-mail cultuursportspel31@zonnet.nl